

Nadia Gergało-Dąbek

Centrum Europy Wschodniej UMCS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4065-4511>

e-mail: nadia.gergalo-dabek@mail.umcs.pl

Sprawozdanie z konkursu na najlepszą pracę dyplomową (licencjacką/inżynierską/magisterską) i doktorską w dziedzinie wysiedleń przymusowych oraz uchodźstwa zorganizowanym przez Biuro Terenowe Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców w Lublinie, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II oraz Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Pod koniec 2023 r. z inicjatywy Biura Terenowego Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) w Lublinie we współpracy z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej i Katolickim Uniwersytetem Lubelskim Jana Pawła II przeprowadzony został konkurs na najlepszą pracę dyplomową (licencjacką/inżynierską/magisterską) i doktorską w dziedzinie wysiedleń przymusowych oraz uchodźstwa.

Przeprowadzenie konkursu niesie ze sobą wiele korzyści zarówno dla jednostek badawczych, jak i społeczności naukowej oraz społeczeństwa jako całości. Przymusowe migracje i uchodźstwo to poważne wyzwania społeczne, które dotyczą miliony ludzi na całym świecie. Organizowanie konkursu przyczynia się do promowania badań naukowych w tej dziedzinie, zwracając uwagę na istotne problemy społeczne i wskazując możliwe sposoby ich rozwiązania. Dzięki różnorodności prac zgłoszonych do konkursu możliwe jest odkrycie nowych perspektyw i metod badawczych, które pozwolą na lepsze zrozumienie problemu i znalezienie skuteczniejszych działań, również w takich obszarach, które niekiedy są niedostrzegane przez instytucje wspierające uchodźców. Konkurs stanowi doskonałą okazję dla młodych badaczy do zaprezentowania swoich osiągnięć naukowych oraz zdobycia uznania i wsparcia dla ich pracy. Promowanie talentu wśród młodych osób może zachęcić ich do dalszych badań w tej ważnej dziedzinie i przyczynić się do rozwoju kariery naukowej.

Zorganizowany przez UNHCR, KUL i UMCS konkurs miał zatem na celu zwiększenie zainteresowania studentów oraz doktorantów problematyką wysiedleń przymusowych i uchodźstwa; popularyzację wiedzy na ten temat, jak również podniesienie świadomości społecznej w tym obszarze; promowanie badań naukowych związanych ze zjawiskiem przymusowych wysiedleń i uchodźstwa oraz wspieranie społeczności badawczej skupionej wokół tej problematyki.

Konkurem zostały objęte prace licencjackie (i inżynierskie), magisterskie i doktorskie napisane i pomyślnie obronione na jednej z uczelni województwa lubelskiego w okresie dwóch ostatnich lat, tj. od 1 stycznia 2021 do 30 września 2023 r. Autorzy mogli zgłaszać swoje prace zdalnie poprzez odpowiedni formularz. W wyniku konkursu Kapituła przyznała nagrody i wyróżnienia w trzech kategoriach, przy czym pierwsze i drugie miejsce uhonorowano nagrodami rzeczowymi, a laureat trzeciego miejsca otrzymał wyróżnienie.

Zgodnie z regulaminem konkursu nagrodzone prace mają być promowane m.in. poprzez publikację streszczeń w czasopismach naukowych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wobec powyższego niniejsze sprawozdanie ma na celu przybliżenie szerszemu gronu odbiorców tematów prac, które zostały nagrodzone.

Pierwszą nagrodę w konkursie w kategorii prac licencjackich uzyskała rozprawa pt. *Wyzwania wobec polskiego systemu edukacji związane z napływem uchodźców z Ukrainy. Doświadczenia publicznych szkół podstawowych w Lublinie*, napisana przez lic. **Macieja Goździewskiego** pod kierunkiem dr. Andrzeja Jekaterynczuka (Katedra Badań nad Kulturą i Komunikacją, Wydział Filozofii i Socjologii UMCS).

Streszczenie. Celem pracy jest zdefiniowanie i opisanie istotnych wyzwań stojących przed polskim systemem edukacji w kontekście nagłego napływu uchodźców z Ukrainy po 24 lutego 2022 r. Na powyższy opis składają się: przybliżenie potencjalnych wyzwań edukacji wielokulturowej w Polsce na podstawie badań innych autorów oraz analizy badań własnych przeprowadzonych z polskimi i ukraińskimi nauczycielami i asystentami kulturowymi. Nauczyciele i asystenci kulturowi stanowiący grupę docelową to pracownicy lubelskich publicznych szkół podstawowych.

Edukacja wielokulturowa zyskała w ostatnich latach na znaczeniu w krajach Unii Europejskiej ze względu na dużą dynamikę procesów migracyjnych. Liczba uchodźców z Ukrainy, którzy przybyli do Polski po 24 lutego 2022 r., według różnych szacunków wyniosła co najmniej milion osób, z czego około pół miliona to niepełnoletni. Według badania system szkolny był najbardziej obciążony przez szkoły podstawowe, które musiały przyjąć około 150 000 nowych uczniów. Znaczna liczba ukraińskich uchodźców przybywających do Polski w wyniku eskalacji wojny rosyjsko-ukraińskiej decyduje się pozostać w Polsce dłużej niż rok. Oznacza to konieczność zapewnienia ukraińskim uczniom odpowiedniej edukacji w dłuższej perspektywie, w szczególności niwelowanie bariery językowej, a także skutków nagłej zmiany środowiska społecznego i odmiennej kultury.

Głównym celem badania było poznanie kluczowych wyzwań w kontekście przyjmowania ukraińskich uczniów do szkół przez pryzmat nauczycieli i asystentów kultu-

rowych. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że Lublin jest prekursorem w skali ogólnopolskiej włączania asystentów kulturowych do szkół. W celu przeprowadzenia badań własnych zdecydowano się na badanie ilościowe. Zastosowaną techniką badawczą jest kwestionariusz ankiety typu CAWI. Analiza uzyskanych odpowiedzi pozwala sądzić, że respondenci dostrzegają wiele różnych wyzwań związanych z edukacją ukraińskich uczniów w lubelskich szkołach podstawowych. Kluczowymi zdiagnozowanymi wyzwaniami pozostają: bariera językowa, niska motywacja ukraińskich uczniów, ogólne trudności w ich kształceniu, niedostosowany program nauczania, zbyt duża liczba dzieci w klasach, nieadekwatne metody weryfikacji wiedzy i postępów ukraińskich uczniów, wysoki poziom stresu obserwowany wśród tej grupy i inne problemy emocjonalne.

Ukraińscy uczniowie wymagają dodatkowych form wsparcia. Najczęściej wsparcie oferowane przez szkołę polega na: dofinansowaniu obiadów, wycieczek, pomocy psychologa, zatrudnianiu psychologa i pracowników szkoły posługujących się językiem ukraińskim, w tym asystenta kulturowego, psychologa, pedagoga, tłumacza, a także oferowanie dodatkowych zajęć. Polscy uczniowie wydają się mieć pozytywny stosunek do uczniów ukraińskich, jak również uczniowie ukraińscy pozytywnie odnoszą się do polskich kolegów, co może okazać się bardzo istotne, biorąc pod uwagę przypisywaną im rolę w integracji ukraińskich uczniów przez respondentów. Wiele szkół, w których pracują respondenci, nie miało wcześniejszych doświadczeń w zakresie edukacji wielokulturowej, a jeśli posiadały takie doświadczenia, oceniano je jako adekwatne do aktualnych wyzwań. Zapewnienie sprawnie i efektywnie funkcjonującego systemu edukacji ułatwia ukraińskim uczniom płynne wejście do polskiego społeczeństwa, przyczyniając się do zmniejszenia negatywnych skutków kontaktu między dwoma narodami. Analiza przypadku Polski w dobie nagłych uchodźstw spowodowanych wojną, z uwzględnieniem kształcenia wielokulturowego, może stanowić istotny wkład w refleksję nad tym zagadnieniem w krajach Europy Zachodniej, mających wcześniejsze doświadczenia w edukacji wielokulturowej cudzoziemców, w tym z doświadczeniem migracyjnym.

W kategorii prac licencjackich wyróżnienie uzyskała praca licencjacka **Rafała Ziolo** pt. *Relacje polsko-ukraińskie na terenie Nadsania na przykładzie Dubiecka i okolic w latach 1944–1950* (promotor: dr Ariel Orzełek, Wydział Historii i Archeologii, Archiwistyka i Nowoczesne Zarządzanie Zapisami Informacyjnymi KUL).

Streszczenie. Praca dotyczy relacji polsko-ukraińskich na terenie Nadsania. Przedmiotem szczegółowych badań było Dubiecko i okolice w latach 1944–1950. Układ pracy ma charakter problemowy. Tekst został oparty o archiwalia Instytutu Pamięci Narodowej, relacje, strony internetowe i literaturę. Jego celem było przybliżenie niełatwej tematyki, która do dzisiaj budzi spore kontrowersje i dzieli wielu ludzi, nawet historyków. Nie minęło wiele lat od wojen światowych, a mieszkańcy tych terenów musieli zmierzyć się z kolejnymi problemami.

Najpierw ustanowiono granicę na linii Curzona, w wyniku której nastąpiła wymiana ludności w latach 1944–1946 między Polską a Ukraińską Socjalistyczną Republiką Radziecką. Następnie kontynuowano ten proces w trakcie akcji „Wisła” poprzez deportację ludności ukraińskiej i mieszaną w latach 1947–1950 na Ziemię Odzyskane. Obie

akcje nie były w zupełności operacjami dobrowolnymi, a towarzyszył im rygor przymusu. Wiele osób musiało opuścić swoje rodzinne miejsca na zawsze w wielkim bólu, żalu i tęsknocie. Oprócz tematu deportacji część pracy została poświęcona życiu codziennemu oraz towarzyszącym mu problemom. Liczne i rozmaite przykłady pomogły przybliżyć te zagadnienia. Wśród nich były m.in.: donosy, kradzieże, napaście rabunkowe, morderstwa, pacyfikacje wsi oraz sytuacje mówiące o wzajemnym nastawieniu do siebie Polaków i Ukraińców. Można również znaleźć przypadki sąsiedzkiej życzliwości i pomocy. Obie nacje funkcjonowały dotychczas obok siebie, a ich losy przeplatały się ze sobą w związku z licznymi małżeństwami mieszanymi. Miało to duży wpływ na wzajemne relacje. Jednak czasy wojen, konfliktów oraz działalność propagandowa potrafią wszystko zburzyć, nawet spokojne życie w miejscowościach nadszańskich.

W kategorii prac magisterskich pierwsze miejsce zdobyła mgr **Anna Frydrych** za pracę pt. *Elastyczność w radzeniu sobie, wsparcie społeczne i afektywne miary dobrostanu u uchodźców wojennych z Ukrainy* napisaną pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Puchalskiej-Wasył, prof. KUL (Instytut Psychologii, Wydział Nauk Społecznych KUL).

Streszczenie. Celem prezentowanej pracy było zbadanie związków pomiędzy elastycznością w radzeniu sobie, spostrzeganym i otrzymywanym wsparciem społecznym oraz stanem depresji, lęku i złości w grupie uchodźców wojennych z Ukrainy. Podstawą teoretyczną rozprawy były teorie Tsukasa Kato i Cecilia Cheng (elastyczność w radzeniu sobie), Heleny Sęk (wsparcie społeczne) i Charles D. Spielbergera (stany afektywne). Aby zrealizować cel pracy, przeprowadzono badania korelacyjne, posługując się Kwestionariuszem Elastyczności w Radzeniu Sobie (KERS-14), Berlińskimi Skalami Wsparcia Społecznego (BSSS) oraz Kwestionariuszem Stanów Afektywnych (SPI). Przebadano 146 uchodźców wojennych z Ukrainy. Wyniki pozwoliły na częściowe potwierdzenie hipotez. Potwierdzono ujemny związek pomiędzy repertuarem jako aspektem elastyczności a stanem depresji oraz stanem lęku (H1), dodatnie związki pomiędzy spostrzeganym i otrzymywanym wsparciem społecznym a elastycznością w radzeniu sobie i większością jej podwymiarów (H2), a także ujemne związki między spostrzeganym i otrzymywanym wsparciem społecznym a stanem depresji (H3). Hipotezy medycyjne potwierdziły się jedynie w dwóch przypadkach. Repertuar okazał się mediatorem w związku pomiędzy spostrzeganym (oraz otrzymywanym) wsparciem społecznym a stanem depresji. Hipoteza, która zakładała, że zapotrzebowanie na wsparcie będzie moderatorem związku między otrzymywanym wsparciem społecznym a afektywnymi miarami dobrostanu, nie potwierdziła się. Praca kończy się dyskusją nad wynikami badań własnych w świetle literatury. Prezentowane są również ograniczenia badań własnych wraz z kierunkami przyszłych badań i praktycznymi implikacjami.

Drugie miejsce w kategorii prac magisterskich zdobyła mgr **Wiktoria Oniszczyk** za pracę pt. *Dialog wewnętrzny a doświadczenie rozłąki z bliskimi. Badania uchodźców wojennych z Ukrainy* napisaną w Instytucie Psychologii Wydziału Nauk Społecznych KUL. Promotorem rozprawy była również dr hab. Małgorzata Puchalska-Wasył, prof. KUL.

Streszczenie. Głównym celem niniejszego badania było sprawdzenie, czy dialog wewnętrzny z osobą bliską, która pozostała na Ukrainie, może pozytywnie wpływać na

samopoczucie uchodźców wojennych. Ponadto chciano zbadać, czy w badanej grupie osoby z wysokim nasileniem nadziei podstawowej różnią się w zakresie negatywnych stanów afektywnych od tych z niskim nasileniem nadziei podstawowej. W badaniu wykorzystano teorię dialogowego Ja Huberta Hermansa oraz koncepcję nadziei podstawowej Erika H. Eriksona, a także definicje stanów afektywnych Charles D. Spielberga. Badani dzielili się na grupę eksperymentalną oraz grupę kontrolną. Każda z nich liczyła po 40 osób. Łącznie w badaniu wzięło udział 80 dorosłych osób pochodzących z Ukrainy, które opuściły kraj w wyniku inwazji zbrojnej. Badania miały charakter eksperymentalny. Nasilenie stanów afektywnych mierzono dwukrotnie – przed i po przeprowadzeniu dialogu wewnętrznego w grupie eksperymentalnej lub po kolorowaniu rysunku w grupie kontrolnej. W tym celu wykorzystano Kwestionariusz Stanów Afektywnych (SPI). Pomiaru nadziei podstawowej dokonano Kwestionariuszem Nadziei Podstawowej (BHI). Ustalono, że dialog wewnętrzny nie wpływał na poprawę samopoczucia u uchodźców wojennych. Z kolei osoby z wysokim poziomem nadziei podstawowej miały mniejsze nasilenie negatywnych stanów afektywnych niż osoby z niskim poziomem nadziei podstawowej. Rezultaty analiz mogą być wykorzystywane w pomocy psychologicznej uchodźcom wojennym zarówno w miejscach ich tymczasowego pobytu, jak i w gabinetach terapeutycznych. Wyniki uzupełniają wiedzę na temat znaczenia nadziei podstawowej w niebadanych dotychczas grupach. Są także podstawą do dalszych analiz na temat dialogu wewnętrznego u uchodźców wojennych i jego potencjalnych efektów na inne sfery ludzkiej psychiki.

Laureatem pierwszej nagrody w kategorii prac doktorskich został **dr Michał Dworski** za rozprawę pt. *Dyplomaci z agrément. Polskie powojenne misje dyplomatyczne i konsularne w państwach uznających legalność rządu RP na uchodźstwie* (promotor dr hab. Jarosław Rabiński, prof. KUL, Instytut Historii, Wydział Nauk Humanistycznych KUL).

Streszczenie. Praca prezentuje najważniejsze zagadnienia dotyczące funkcjonowania pięciu formalnie uznanych placówek dyplomatycznych i konsularnych rządu RP na uchodźstwie po 1945 r. Studium to stanowi próbę zmierzenia się z poszczególnymi problemami, które odnosiły się do dziejów emigracyjnej służby zagranicznej po zakończeniu II wojny światowej. Przede wszystkim przedmiotem pracy są z jednej strony tytułowi dyplomaci jako kierownicy poszczególnych placówek, a z drugiej ich przedstawicielstwa jako agendy zagraniczne emigracyjnego państwa.

Tym samym przeanalizowane zostały dzieje placówek, które po 1945 r. w sposób trwały miały możliwość legalnego funkcjonowania. Do tego grona zaliczono pięć przedstawicielstw: Ambasadę RP przy Stolicy Apostolskiej, Poselstwo RP w Madrycie, Poselstwo RP w Bejrucie, Poselstwo RP w Hawanie i Konsulat Generalny RP w Dublinie. Wybór ten oparty został o kryterium możliwości swobodnego realizowania zadań państwowych, które następnie były akceptowane przez władze kraju przyjmującego. Fakt ten stanowił główną przesłankę do wyboru właśnie tych pięciu placówek z całego szeregu innych, które w różnej formie – często nieoficjalnej – reprezentowały po wojnie polskie władze emigracyjne. Tylko w tych pięciu państwach, przyjmując powyższą in-

terpretację, zachodził warunek, że nie wycofano uznania dla rządu RP na uchodźstwie i nadal akceptowano prerogatywy danego przedstawicielstwa, które mogło wykonywać zadania państwowe zgodnie z przedwojennym prawem polskim.

Praca jest także próbą zdefiniowania statusu prawnomiędzynarodowego Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie jako państwa z prawem legacji – wysyłającego swoich przedstawicieli do innych krajów. Bez próby ujęcia całego zakresu pojęć, zagadnień i problemów, które wykraczają poza nauki historyczne, nie jest możliwe właściwe i precyzyjne opowiedzenie historii dyplomatów z agrément. Wobec tego niniejsza praca stanowi próbę osadzenia faktów historycznych na tle zjawisk, które wyjaśniają inne dziedziny i gałęzie nauki, takie jak prawo międzynarodowe publiczne, historia prawa, historia ustroju, prawo konstytucyjne oraz nauki polityczne, a wśród nich najważniejsze – stosunki międzynarodowe. Tylko w kontekście tak zarysowanej charakterystyki państwa polskiego na uchodźstwie, która do tej pory nie doczekała się monograficznego ujęcia, można osadzić dzieje powojennych polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych, aby zrozumieć ich istotę, znaczenie i prawne konsekwencje, które wpływały na całą polską emigrację polityczną po 1945 r.

Nagrodzone prace dostarczają ważnych informacji na temat przymusowych migracji i problemów uchodźców zarówno obecnie, jak i w przeszłości. Ponadto zawarte w tych rozprawach wyniki badań mogą być przydatne dla organizacji zajmujących się pomocą humanitarną oraz dla władz państwowych przyjmujących uchodźców.

Uroczyste ogłoszenie wyników i wręczenie nagród laureatom konkursu odbyło się 15 grudnia 2023 r. z udziałem Dyrektora Biura UNHCR w Lublinie Marco Procaccini, prorektor KUL dr hab. Beaty Piskorskiej oraz prorektora UMCS prof. dr hab. Zbigniewa Pastuszaka. Na początku uroczystości odbyła się ceremonia podpisania listów odnawiających porozumienie o współpracę pomiędzy UNHCR i KUL oraz UNHCR i UMCS. Biuro UNHCR doceniło również działające na tych uczelniach ośrodki, które skupiają wolontariuszy i niosą pomoc uchodźcom.

Certyfikatem uznania za stworzenie Wspólnej Przestrzeni dla uchodźców i działania pomocowe uhonorowane zostało Akademickie Centrum Kultury i Mediów Chatka Żaka oraz skupieni wokół niego wolontariusze i wolontariuszki. W ramach tej przestrzeni zorganizowano szereg działań: strefę mamy i dziecka, opiekę nad dziećmi uchodźców, pomoc w tłumaczeniach, punkt informacyjny, kursy języka polskiego, salę komputerową z dostępem do Internetu i urządzeń wielofunkcyjnych przystosowanych dla osób ukraińskojęzycznych oraz wydarzenia kulturalne dla dzieci ukraińskich.

Certyfikat uznania UNHCR przyznano również Uniwersyteckiej Poradni Prawnej KUL, która świadczy pomoc prawną osobom niezamożnym. Działają w niej sekcje: cywilna, rodzinna, karna, administracyjna, finansowa, kanoniczna, uchodźcza, mediacji i arbitrażu oraz prawa pracy. Sekcja uchodźcza powstała 20 lat temu na prośbę przedstawicielstwa UNHCR w Polsce i od tej pory przygotowała do pomocy uchodźcom

ponad 100 studentów prawa. Wielu z nich kontynuuje misję pomocy także w życiu zawodowym.

Decyzją władz UNHCR konkurs będzie kontynuowany również w 2024 r. i rozszerzy zasięg na skalę ogólnopolską. Organizatorzy mają nadzieję, że zachęci on do badań naukowych w tej dziedzinie oraz przyczyni się do rozwoju działań mających na celu poprawę sytuacji uchodźców i osób przymusowo przesiedlonych.